

วัวชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการใช้ทุนดำรงชีพของเกษตรกรผู้เลี้ยงวัวชน ในพื้นที่ภูทับเบิก ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

Fighting Bulls with Community Economic Development and the use of farmers' living
capital in Phu Thap Buek Area, Wang Bal Sub-district, Lom Kao District,
Phetchabun Province

Received: 04/02/2567

Revised: 28/06/2567

Accepted: 29/06/2567

สุภณิชา แยมสรวล¹, ธัญชนก ฤทธิมนต์²

และรัตเกล้า เปรมประสิทธิ์³

Suphanicha Yamsuan¹, Thanchanok Ritmanee²

and Rudklaw Pampasit³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัวชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการใช้ทุนการดำรงชีพของเกษตรกรผู้เลี้ยงวัวชนในพื้นที่ภูทับเบิก อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยมีแนวทางการสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือการวิจัย ในการเก็บข้อมูลจากผู้นำชุมชนและเกษตรกรผู้เลี้ยงวัวชน จากการศึกษาพบว่า วัวชนมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนทำให้เกิดอาชีพและรายได้จากการเลี้ยงวัวชน ซึ่งรับวัฒนธรรมกีฬาวัวชนจากภาคใต้เข้ามาในชุมชนภูทับเบิก ทำให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ชาวบ้านในชุมชน รวมทั้งทำให้เกิดธุรกิจเกี่ยวกับกีฬาชนวัวและธุรกิจบริการอื่น ๆ เป็นห่วงโซ่อุปทาน เช่น การเปิดให้เช่าคอกวัวชนแก่ผู้ที่จะนำวัวชนมาเตรียมตัวก่อนลงแข่งขัน การปลูกหญ้าสำหรับขายแก่เจ้าของวัวชนที่เตรียมจะลงแข่งขัน การเปิดร้านค้าบริเวณใกล้เคียงกับสนามเพื่อรองรับผู้ชมที่เดินทางเข้ามาในชุมชนทั้งก่อนวันแข่งขันและในวันที่มีการแข่งขัน การเปิดตลาดนัดขนาดย่อมซึ่งจำหน่ายสินค้าที่เกี่ยวข้องกับวัวชน เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่า การใช้ทุนการดำรงชีพของเกษตรกรผู้เลี้ยงวัวชน ต้องมีสภาพความพร้อมดังนี้ 1) ทุนทางกายภาพ ในเรื่องของที่ดินต้องกว้างพอที่จะให้วัวได้เดินออกกำลังกายได้ มีแหล่งน้ำ 2) ทุนทางการเงิน ในเรื่องค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เช่น ค่าแรง ค่าอาหาร เป็นต้น 3) ทุนทางสังคม เป็นเรื่องของเครือข่ายที่มีกลุ่มชมรมไว้ใช้ในการติดต่อกันในช่วงเทศกาลหรือช่วงแข่งขัน 4) ทุนมนุษย์ เป็นเรื่องของความรู้ทักษะความสามารถของคนเลี้ยงวัว และ 5) ทุนธรรมชาติ ในเรื่องของพื้นที่ที่เหมาะสมกับการปลูกหญ้าวัวจะได้มีอาหารกินและยังช่วยลดต้นทุนในเรื่องของค่าอาหารได้ด้วย

คำสำคัญ: วัวชน, การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน, ทุนการดำรงชีพ

¹⁻² นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

¹⁻² Bachelor of Arts Social Development Program, Faculty of Social Sciences, Naresuan University

³ อาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

³ Lecturer, Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Naresuan University

*E-mail: suphanicha63@nu.ac.th

Abstract

The research aims to study the significance of bullfighting to the economic development of the community and the livelihood assets of bullfighting farmers in the Phu Thap Boek area, Lom Kao District, Phetchabun Province. This is a qualitative research study, utilizing semi-structured interviews as the primary research tool to collect data from community leaders and bullfighting farmers. The study findings reveal that bullfighting plays a crucial role in the economic development of the community, creating employment and income opportunities from bullfighting activities. The community has adopted the bullfighting culture from the South, leading to the distribution of income among the local villagers. This has also fostered the growth of businesses related to bullfighting and other service industries, forming a supply chain. For instance, the community provides rental services for bullfighting pens, sells grass for the preparation of fighting bulls, and operates small markets and shops to cater to the influx of spectators during the events. Furthermore, the research highlights the essential livelihood assets required for the bullfighting farmers, including: 1. Physical capital: Adequate land for the bulls to exercise and access to water sources. 2. Financial capital: Sufficient funds to cover expenses such as labor and feed. 3. Social capital: Established networks and community groups for communication and coordination during festivals and competitions. 4. Human capital: The knowledge, skills, and capabilities of the bullfighting farmers. 5. Natural capital: Suitable areas for grass cultivation, which helps reduce feed costs. These multifaceted livelihood assets are crucial for the sustainability and success of the bullfighting industry within the community.

Keywords: Fighting Bulls, Community Economic Development, living capital

บทนำ

ชุมชนชาวม้งในจังหวัดเพชรบูรณ์ ถือว่าเป็นชุมชนวัฒนธรรมชนเผ่าม้งที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีหมู่บ้านมากมาย อาทิ บ้านเข็กน้อย บ้านห้วยน้ำขาว บ้านเล้าลือ บ้านเล้าเน้ง บ้านดอยน้ำเพียงดิน และบ้านทับเบิก เป็นต้น ซึ่งชาวม้งส่วนใหญ่ล้วนแต่ชำนาญการทำอาชีพเกษตรกรรมบนเขาหรือบนที่สูง เช่น ข้าวไร่ ข้าวโพด พืชผักชนิดต่าง ๆ และการเลี้ยงสัตว์เพื่อไว้ใช้งาน เช่น วัว เป็นต้น ซึ่งวัวมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชนเผ่าม้งเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงไว้เพื่อไถนา ลากเกวียน และบรรทุกขนส่งต่าง ๆ เป็นสัตว์เลี้ยงพื้นบ้านที่เชื่อง ฝึกหัดใช้งานง่าย ไม่ดุร้าย และอีกประการหนึ่ง วัวเป็นสัตว์เลี้ยงที่พราหมณ์เคารพนับถือว่าเป็น

พาหนะของพระอิศวร และในประกอบพิธีกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ จะมีวัวเป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญ เช่น งานศพ การบูชาบรรพบุรุษ การแก้บน เป็นต้น

ภายหลังเริ่มมีการรับวัฒนธรรมภายนอกชุมชนเข้ามา เช่น วัฒนธรรมกีฬาวัวชนจากภาคใต้ที่ถ่ายทอดสืบทอดกันจนเป็นมรดกทางสังคม เพื่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน (ชนชาติ ศีตีสาร, 2554) การชนวัวเป็นกีฬาพื้นเมืองที่มีชื่อเสียงมากที่สุดอย่างหนึ่งของภาคใต้โดยการคัดเลือกเอาวัวที่มีคุณลักษณะเหมาะสมมาชนกันในสถานที่ที่กำหนดและมีกติกาชัดเจน การจะเป็นวัวชนนั้นต้องเป็นวัวตัวผู้ที่มีลักษณะดี มีสายพันธุ์เป็นวัวชนโดยเฉพาะ ผ่านการเลี้ยงดูฝึกซ้อมร่างกาย และฝึกชนเป็นประจำ จนกลายเป็นวัวชนที่มีคุณสมบัติเด่น เช่น แข็งแรง สมบูรณ์ มีไหวพริบในการชน และทรหดอดทนเป็นพิเศษ (อาคม เดชทองคำ, 2543)

การนำวัวมาชนต่อสู้กัน โดยปกติวัวหนุ่มคือวัวถึก หรือวัวเหลิงมักคึกคะนอง จะมีการชนกันเป็นธรรมชาติ เพื่อแย่งกันเป็นจำฝูง แย่งตัวเมียกัน จึงมีการนัดหมายจับวัวมาชนกันระหว่างหมู่บ้านต่อหมู่บ้าน สนามต่อสู้ก็จะใช้บริเวณกึ่งกลางระหว่างหมู่บ้านเป็นเครื่องนันทนาการ เพื่อให้เกิดความสนุกสนานผ่อนคลายความตึงเครียด ต่อมาเริ่มมีคนสนใจมากขึ้น จึงคิดปรับปรุงพัฒนาให้เป็นรูปแบบการละเล่น งานเทศกาลสำคัญประจำปี อาทิเช่น งานสงกรานต์ งานสารทเดือนสิบ งานทำบุญหมู่บ้าน งานทำบุญสวดทุ่ง งานไหว้บรรพบุรุษ เป็นต้น (วิเชียร ณ นคร, 2545)

ดังนั้น จากข้อมูลที่กำลังมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าวัวชนมีความสำคัญกับกลุ่มชาติพันธุ์เป็นอย่างมาก จากการเลี้ยงไว้เพื่อการดำรงชีพเพื่อการบริโภคและประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ รวมถึงการใช้ประโยชน์ในการทำอาชีพทางการเกษตรจนกลายเป็นกีฬาชนวัวประจำถิ่นที่แพร่หลายไปทั่วทุกท้องถิ่น และภายหลังได้มีผู้คิดพัฒนารูปแบบกติกาการต่อสู้แข่งขัน จนเกิดเป็นศาสตร์ของกีฬาวัวชน อาทิ การคัดเลือกสายพันธุ์วัว การเลี้ยงบำรุงพันธุ์วัว จนนำไปสู่การเกิดตำราการดูแลรักษาโค กระบือ อันเป็นความรู้ที่ได้มาจากการสังเกตและประสบการณ์ รวมทั้งได้มีการพนันเข้ามาเสริมเติมพันตามวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อให้เกิดความสนุกสนานมากขึ้น ดังนั้น บทความนี้จะจึงเป็นการนำเสนอผลการศึกษาวัวชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพื้นที่บ้านทับเบิก ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ และการใช้ทุนการดำรงชีพของเกษตรกรผู้เลี้ยงวัวชน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาวัวชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่ภูทับเบิก อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์
2. เพื่อศึกษาการใช้ทุนการดำรงชีพของเกษตรกรผู้เลี้ยงวัวชน

ทบทวนวรรณกรรม

บทความวิจัยนี้ได้ใช้แนวคิดหลัก 2 แนวคิดเป็นกรอบการศึกษาและการวิเคราะห์ ได้แก่

- 1) แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน (Community Economic Development) เป็นระบบความสัมพันธ์ของฐานทรัพยากรในชุมชน ระบบการผลิต ระบบการบริโภค ระบบการจัดการทุน โดยให้คนใน

ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชุมชนนั้น บนรากฐานความสามารถที่มีอยู่จากการใช้ทุนของชุมชน แต่ยังคงดำเนินอยู่บนพื้นฐานการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม คุ่มค่าและยั่งยืน สมาชิกในชุมชนจะตัดสินใจว่าทุนที่มีอยู่จะใช้ผลิตอะไร ตามศักยภาพและทุนประเภทต่างๆ ที่มีจะผลิตกันอย่างไร จะแบ่งปันผลประโยชน์จากการผลิตกันอย่างไร คนในชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมเป็นเจ้าของ โดยการพัฒนาจากฐานของศักยภาพของท้องถิ่น หรือทุนในชุมชน เป็นการผลิตที่เลี้ยงชีวิตครอบครัวและชุมชนได้อย่างพอเพียง ส่วนเกินของผลผลิตเป็นเศรษฐกิจแห่งการแลกเปลี่ยน ซื้อขายหรือแปรรูปตามกำลังและตามวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน (วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์ และคณะ, 2549)

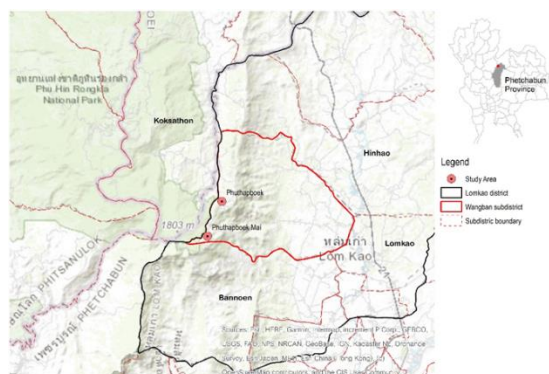
และ 2) แนวคิดทุนการดำรงชีพ (Livelihoods Assets Concept) เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญหรืออีกนัยหนึ่งคือ เป็นต้นทุนที่เกษตรกรนำมาใช้ในกระบวนการดำรงชีพ (Livelihoods Process) ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเกิดผลลัพธ์ มีผลต่อโอกาสการเลือกวิถีการดำรงชีพ ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากบริบทความอ่อนแอและการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างและสถาบัน ทรัพย์สินที่สำคัญมี 5 ประเภท ได้แก่ 1) *ทุนมนุษย์* หมายถึง ทักษะ ความรู้ ความสามารถด้านแรงงาน คุณภาพแรงงาน ศักยภาพการเป็นผู้นำ และความสามารถ 2) *ทุนทางธรรมชาติ* หมายถึง ดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ ความหลากหลายทางชีวภาพ และแหล่งทรัพยากรที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการดำรงชีพ 3) *ทุนทางการเงิน* หมายถึง เงินทุนที่แต่ละคนใช้เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ของการดำรงชีพ ซึ่งประกอบด้วย เงินตราหรือเงินสะสมที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ และเงินไหลเวียน รวมถึงเงินทุนที่แต่ละคนใช้เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ของการดำรงชีพ หรืออาจเป็นทรัพยากรอื่นๆ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับยุทธศาสตร์การดำรงชีพในรูปแบบต่างๆ ได้ ทุนทางการเงินอาจเป็นได้ทั้งทรัพย์สินสมบัติ และทุนสะสมอื่นๆ ที่สามารถเปลี่ยนแปลงเป็นตัวเงินได้ 4) *ทุนทางกายภาพ* หมายถึง สิ่งอำนวยความสะดวกและวัสดุที่ใช้ในการผลิต เป็นโครงสร้างพื้นฐานและสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพที่ช่วยสนับสนุนให้การดำรงชีพเป็นไปด้วยดี เช่น ความมั่นคงทางด้านที่อยู่อาศัย การคมนาคมและระบบสื่อสาร เป็นต้น และ 5) *ทุนทางสังคม* หมายถึง กลุ่ม เครือข่าย ประชาสังคม การเป็นสมาชิก ความสัมพันธ์ หน้าที่ในสังคม และภาวะการณ์เป็นผู้นำซึ่งจะช่วยเพิ่มความไว้วางใจและพลังความสามารถในการร่วมมือกันทางสังคม (มูนิเระ เจเตต, 2557; รัตเกล้า เปรมประสิทธิ์, 2566)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยวุ่นกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่ภูทับเบิก ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตการวิจัย

1.1 พื้นที่ศึกษา คือ ภูทับเบิก ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

ภาพที่ 1 แสดงที่ตั้งหมู่บ้านทับเบิกและหมู่บ้านทับเบิกใหม่

ที่มา : รัดเกล้า เปรมประสิทธิ์, 2566

1.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) สัมภาษณ์เชิงลึกโดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (purposive selection) ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับวัวชน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) ผู้นำชุมชน 1 คน 2) เกษตรกรผู้เลี้ยงวัวชน 4 คน รวมทั้งหมด 5 คน ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจในการเลี้ยง และการฝึกวัวชนเป็นอย่างดี

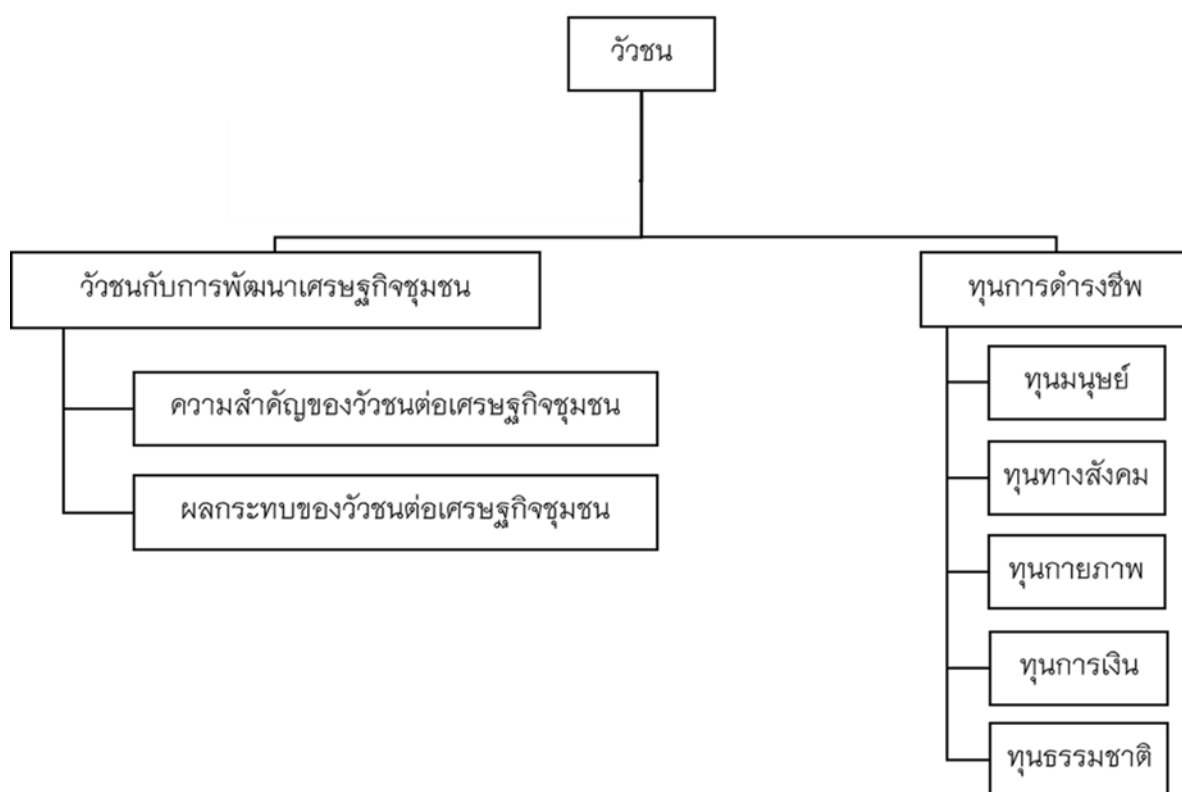
1.3 ด้านเนื้อหา คือ เอกสาร ตำรางานวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับวัวชนกับกลุ่มชาติพันธุ์ และการใช้ทุนดำรงชีพของเกษตรกรผู้เลี้ยงวัวชน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยจัดทำแนวทางการสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 4 ประเด็นหลัก คือ 1) ข้อมูลพื้นฐาน 2) ประวัติการเข้ามาของวัวชน และการกลายเป็นกีฬาชนวัวของชุมชน 3) วัวชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และ 4) การใช้ทุนการดำรงชีพของเกษตรกรผู้เลี้ยงวัวชนในพื้นที่ภูทับเบิก

3. การเก็บข้อมูล คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ศึกษาประวัติการเข้ามาของวัวชนและการกลายมาเป็นกีฬาชนวัวในพื้นที่ภูทับเบิก ระยะที่ 2 ศึกษาวัวชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และระยะที่ 3 ศึกษาการใช้ทุนการดำรงชีพของเกษตรกรผู้เลี้ยงวัวชนในพื้นที่ภูทับเบิก

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยนำผลการวิจัยที่ได้มาจัดเรียงเป็นหมวดหมู่และบรรยายเนื้อหาตามความจริงที่ปรากฏขึ้นโดยอ้างอิงเป็นกรอบแนวคิดทฤษฎี และสรุปเป็นภาพรวม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการศึกษาวจัย

ผลการศึกษา

1) ประวัติการเข้ามาของวังหวนและการกลายมาเป็นกีฬาชนวังหวนในพื้นที่ภูทับเบิก

แต่เดิมชาวม้งในพื้นที่ภูทับเบิก มีอาชีพทำไร่พืชผัก ผลไม้เกษตร มีวังหวนเนื้อหรือวังหวนพื้นบ้านไว้สำหรับใช้งานขนส่งสินค้า และใช้ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวม้ง นั่นคือ การล้มนวังหวนในพิธีกรรมงานศพ โดยคนโบราณมีความเชื่อเกี่ยวกับการล้มนวังหวนในพิธีกรรมเพื่อเซ่นดวงวิญญาณให้กับคนตาย จะได้มีความสุขไม่รบกวนญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่ และยังเชื่อว่าวังหวนเปรียบเสมือนพาหนะนำส่งดวงวิญญาณให้ไปสู่สุรวงสวรรค์ และส่วนเขาของวังหวนเหมือนเกราะป้องกันภัยอันตรายให้กับดวงวิญญาณ เมื่อนวังหวนเสร็จแล้ว จะนำเนืนวังหวนแจกจ่ายให้กับผู้ที่มาร่วมงาน จากนั้นก็จะนำศพไปฝัง

ภายหลังมีการรับเอาวัฒนธรรมภายนอกชุมชนเข้ามา เช่น วัฒนธรรมกีฬาวังหวน เกิดขึ้นพร้อมกับวัฒนธรรมเกษตรของไทย มีแพร่หลายในภาคใต้ และภาคอื่น ๆ จากการลงพื้นที่และได้สัมภาษณ์เจ้าของฟาร์มค่ายโคโคชค่านวังหวนที่เป็นชาวเผ่าม้งคนแรกที่น่าวังหวนเข้ามาในพื้นที่ภูทับเบิก ประมาณ 10 ปีที่แล้ว แต่เดิมพื้นที่ภูทับเบิกเลี้ยงวังหวนพื้นบ้านไว้สำหรับทำการเกษตร อย่างต่ำบ้านละ 1 ตัว จนเริ่มพัฒนามาเป็นวังหวน โดยนำเข้าวังหวนจากภาคใต้ที่ชนชนะมาเป็นพ่อพันธุ์-แม่พันธุ์ และเริ่มเปิดแหล่งเพาะพันธุ์วังหวนเป็นฟาร์มใหญ่ที่ขึ้นชื่อของภูทับเบิก ชาวบ้านในพื้นที่รวมถึงคนนอกพื้นที่ต่างให้ความสนใจ โดยมองว่าวังหวนนั้นสามารถสร้าง

รายได้ให้แก่ผู้เลี้ยง ซึ่งปัจจุบันวัวชนในพื้นที่ภูทับเบิกมีจำนวนประมาณ 100 ตัว นำไปสู่กีฬาชนวัวกีฬาประจำท้องถิ่น มีการนำวัวออกแข่งขันนอกสถานที่ จากประวัติการแข่งขันวัวชน (วัวดำ) วัวชนจากค่ายโคโขค่านวยภูทับเบิก เพชรบูรณ์ คว่ำชัยไปได้ พร้อมรับขวัญถุงไป 30 ล้าน เมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2565 ที่สนามแข่งโคทุ่งทะเลหลวงสุโขทัย

2) วัวชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

วิถีของวัวชนเป็นการนำวัวของเกษตรกรที่เลี้ยงวัวแต่ละบ้าน มาแข่งขันกันเพื่อความสนุกสนานในช่วงการเฉลิมฉลองปีใหม่ของชาวม้ง เพื่อให้ผู้คนทั่วไปรู้ว่าใครเลี้ยงวัวชนและเลี้ยงได้เป็นอย่างดีตามมาตรฐานวัวชน ซึ่งจะมีลักษณะตัวใหญ่ สวยงาม หากใครสนใจที่จะซื้อวัว ก็จะสามารถเลือกซื้อกับผู้เลี้ยงตามที่ต้องการได้ กีฬาชนวัวแสดงให้เห็นบทบาทของคติชนในการช่วยจัดระเบียบทางสังคมผ่านกฎกติกาการแข่งขัน เนื่องจากในอดีตชาวบ้านส่วนใหญ่ยังไม่รู้กฎหมายและยังไม่ได้รับการศึกษามากนัก ดังนั้นกฎกติกาของการเล่นกีฬาประเพณีจึงช่วยจัดระเบียบทางสังคมทางอ้อม กล่าวคือการทำผู้ชมหรือผู้เล่นปฏิบัติตามกฎกติกาการแข่งขันถือเป็นการได้เรียนรู้การเคารพกฎระเบียบวินัยอันเป็นข้อตกลงร่วมกันของคนในสังคม นอกจากนี้เป็นการสังสรรค์ประเพณีหนึ่งของคนในชุมชนเมื่อว่างจากการประกอบอาชีพ

ในมิติทางเศรษฐกิจวัวชนสามารถสร้างรายได้แก่เจ้าของวัวชนได้อยู่เดือนละประมาณ 50,000 – 100,000 บาท และยังทำให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ชาวบ้านในชุมชน รวมทั้งทำให้เกิดธุรกิจเกี่ยวกับกีฬาชนวัวและธุรกิจบริการอื่น ๆ เพิ่มขึ้นอีกด้วย เช่น การเปิดให้เช่าคอกวัวชนแก่ผู้ที่จะนำวัวชนมาเตรียมตัวก่อนลงแข่งขัน การปลูกหญ้าสำหรับขายแก่เจ้าของวัวชนที่เตรียมจะลงแข่งขัน การเปิดร้านค้าบริเวณใกล้เคียงกับสนามเพื่อรองรับผู้ชมที่เดินทางเข้ามาในชุมชนทั้งก่อนวันแข่งขันและในวันที่มีการแข่งขัน การเปิดตลาดนัดขนาดย่อมซึ่งจำหน่ายสินค้าเกี่ยวกับวัวชน เช่น ยาสำหรับรักษาวัวชนที่ได้รับบาดเจ็บจากการแข่งขัน อุปกรณ์สำหรับการดูแลวัวชน หญ้าสด นอกจากนี้ยังมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนวัวชนด้วย กล่าวคือ วัวที่ชนแพ้จะถูกนำมาขายแก่ผู้ที่สนใจนำไปเลี้ยงต่อหรือขายให้พ่อค้าคนกลางที่นำวัวชนไปขายยังโรงฆ่าสัตว์

ดังนั้น การเกิดขึ้นของกีฬาชนวัว จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจที่มีการพัฒนาแปรเปลี่ยนไปตามยุคตามสมัย ทั้งยังทำให้เกิดอาชีพใหม่ ๆ ให้กับคนในพื้นที่ ซึ่งในปัจจุบัน บริเวณ “สนามกีฬาชนวัว” เพียงพู่ด้านอาชีพ สามารถสร้างมูลค่าให้แก่คนในพื้นที่ได้ อาทิเช่น อาชีพโฆษณา อาชีพคนขายบัตร อาชีพคนถือเชือกคล้องวัว อาชีพเก็บขวดพลาสติก อาชีพคนขายวัว ฯลฯ ขณะเดียวกัน สิ่งที่เคยข้างและเฟื่องฟูด้านอาชีพที่สนามกีฬาชนวัว ก็คือ “ตลาดวัว” ที่สามารถสร้างมูลค่าให้แก่คนในพื้นที่ อาทิเช่น อาชีพค้าขายวัว อาชีพค้าขายของชำ อาชีพค้าขายอุปกรณ์สำหรับวัว อาชีพค้าขายอาหาร อาชีพเปิดบ้านเช่า อาชีพคนขับรถบรรทุก อาชีพคนเฝ้าวัว คนยกฟาง คนตัดฟาง เป็นต้น อย่างอาชีพคนเฝ้าวัวหรือรับจ้างเลี้ยงวัวจะต้องมีการฝึกฝนเป็นอย่างดีจึงจะได้รับความไว้วางใจจากเจ้าของวัว

ผลกระทบของวัวชนต่อเศรษฐกิจชุมชน แบ่งออกเป็น 2 ข้อ คือ 1) ผลกระทบเชิงบวก จากการศึกษาพบว่า วัวชน นอกจากสามารถสร้างรายได้ให้แก่เจ้าของได้สูงแล้ว ยังสามารถกระจายรายได้เข้าสู่ชุมชนได้อีก

ด้วย เนื่องจากการเกิดอาชีพใหม่ ๆ เพื่อรองรับความต้องการของคนในชุมชน เช่น อาชีพคนเลี้ยงวัว อาชีพปลูกหญ้า มีการขายของบริเวณรอบสนามแข่งวัวชน เพื่อให้คนที่พาวัวไปแข่งและคนที่เข้าชมได้ซื้อขายกัน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีแนวทางส่งเสริมให้เป็นฟาร์มสเตย์ ที่จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวขึ้นมาสัมผัสวิถีชีวิตระหว่างคนกับวัวมากขึ้น 2) ผลกระทบเชิงลบ จากการศึกษา พบว่า กีฬาชนวัวแต่เดิมเป็นการแข่งขันภายในหมู่บ้านเพื่อความสนุกสนาน ต่อมาเป็นการแข่งขันแบบมีกฎกติกา มีการพาวัวไปแข่งขันกันภายนอกชุมชน ทำให้เริ่มมีการพนันเข้ามาเกี่ยวข้อง

3) การใช้ทุนการดำรงชีพของเกษตรกรผู้เลี้ยงวัวชนในพื้นที่ภูทับเบิก จากการศึกษาได้มีการแบ่งแยกทุนออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

3.1 ทุนมนุษย์

ผู้เลี้ยงวัวชนจะต้องมีความรู้ในการเพิ่มสมรรถนะวัวชน เช่น การออกกำลังกาย การดูแลเรื่องความสะอาด เพื่อป้องกันโรค การกินอยู่ และการผสมพันธุ์ เพื่อให้ได้วัวชนที่แข็งแรงและมีความสามารถในการแข่งขันได้ จากผลการศึกษาสามารถสรุปประเด็นความรู้และความชำนาญของผู้เลี้ยงวัวชนได้ดังนี้

1. ความรู้และความเข้าใจในการบำรุงและเพิ่มสมรรถนะของวัว ด้วยการพาวัวออกกำลังกาย โดยผู้เลี้ยงได้นำวัวชนออกเดินไปตามสถานที่ต่าง ๆ เรียกว่า “การเดินวัว” ในช่วงเช้าและช่วงเย็น ระยะทางไกลไกลตามที่ผู้เลี้ยงวัวต้องการ เพื่อฝึกเดินตามทางที่เป็นดินเหนียว หรือเดินบนถนนก็ได้แล้วแต่การฝึกฝนของเจ้าของวัว หรือผู้เลี้ยงวัว นอกจากการเดินออกกำลังกายแล้ว วัวชนจะต้องฝึกซ้อมชนด้วย วงการวัวชนเรียกว่า “การวางวัว” การวางวัวหรือซ้อมชนเป็นการสร้างความแข็งแรงให้กับกล้ามเนื้อทุกส่วนของร่างกายวัว

ภาพที่ 2 : การพาวัวชนไปเดินเล่น ออกกำลังกายในช่วงเย็น

ที่มา : จากการศึกษา, 2566

2. การอาบน้ำให้วัวชนจะทำหลังจากการเดินออกกำลังกาย โดยปกติการอาบน้ำให้วัวชนนั้นจะทำวันละสองครั้ง การอาบน้ำให้วัวชน จะต้องอาบน้ำอย่างพิถีพิถัน อาบน้ำโดยใช้แปรงขัดถูให้ทั่วลำตัวของวัวชน โดยวัวชนตัวหนึ่งนั้น จะต้องใช้เวลาในการอาบน้ำประมาณ 30 นาที ในระหว่างที่อาบน้ำ พี่เลี้ยงจะต้องใช้มือ

ลูกคำลำตัวของวัวชน เพื่อทดสอบอุณหภูมิ เมื่ออาบน้ำเสร็จเรียบร้อยแล้ว ต้องเช็ดตัวและทาขมิ้นเพื่อไม่ให้วัวชนเป็นหวัด

3. การกินหญ้าและการตากแดด เป็นการนำวัวไปตากแดดและกินหญ้าไปพร้อม ๆ กัน เพื่อให้วัวเคยชินกับสภาพอากาศที่ร้อนในวันชนจริง หญ้าที่ผู้เลี้ยงวัวหามาให้วัวชนนั้นจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นชนิดของหญ้า คุณภาพของหญ้า ความสดของหญ้า และความเคยชินของวัว เป็นต้น หญ้าที่เป็นที่นิยมของกลุ่มผู้เลี้ยงวัวชน เช่น หญ้าหราช เป็นต้น จนกระทั่งถึงเวลาบ่าย 3 โมงโดยประมาณจึงจะนำวัวเข้าโรงเรือนเพื่อพักผ่อน ก่อนที่จะนำออกมาเดินเพื่อยืดเส้นยืดสายในช่วงเย็นเวลา 5 โมงโดยประมาณตามวงจรวัฏจักรใน 1 วัน

4. การผสมพันธุ์ เพาะพันธุ์ โดยการผสมตามธรรมชาติ มี 2 แบบ ดังนี้

(1) แบบปล่อยฝูง เป็นการปล่อยตัวผู้ไว้ในฝูงตัวเมียในระยะ 2-3 เดือน โดยทั่วไปใช้ตัวผู้หนึ่งตัว/ตัวเมีย 10-20 ตัว

(2) แบบการจูงผสม เป็นการจูงตัวผู้ไปหาตัวเมียเมื่อตัวเมียแสดงอาการสัด(รับการผสมพันธุ์) เท่านั้น หลังจากนั้นจะแยกตัวผู้ไว้ต่างหาก มิให้ผสมพันธุ์ตามใจเหมือนแบบปล่อยฝูง วิธีนี้ใช้ตัวผู้หนึ่งตัว/ตัวเมีย 20-30 ตัว และเมื่อวัวชนมีอายุได้ 5 – 6 เดือน ก็จะสามารถขายได้

5. ความสามารถและทักษะของคนเลี้ยงวัว การเลี้ยงวัวชนจะต้องมีความชำนาญและรักวัวชนโดยแท้ เนื่องจากคนเลี้ยงจะต้องเป็นคนฝึกหัดวัวชนเพื่อให้มันรู้สึกคุ้นเคยกับคนเลี้ยงก่อน เพราะหากวัวไม่รู้สึกคุ้นเคยจะทำให้วัวหงุดหงิดและอาจจะทำร้ายคนเลี้ยงได้ จากการศึกษา พบว่า เจ้าของฟาร์มหรือคนเลี้ยงวัวชนมีความรู้ในการเลี้ยงวัวชนจากประสบการณ์และการสืบทอดจากพ่อแม่ ซึ่งไม่ใช่ความรู้ในชั้นเรียนตามหลักวิชาการ แต่เป็นความรู้จากภูมิปัญญา วิถีชีวิตและประสบการณ์จริงในการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับสัตว์ เพื่อให้เกิดความคุ้นชินเสมือนเป็นคนในครอบครัว เช่น การพาวัวไปเดินเล่น การอาบน้ำ การให้อาหาร เป็นต้น และคนเลี้ยงวัวชนจะต้องรู้ว่าช่วงไหนวัวมีอารมณ์อย่างไร หากวัวเกิดความเครียดจากการถูกขังหรือผูกเป็นเวลานาน จะต้องมีการนำวัวออกมาเดินเล่นทุกครั้ง

ภาพที่ 3 : การผูกวัวชนไว้กับเชือกบริเวณหน้าบ้าน

ที่มา : จากการศึกษา, 2566

3.2 ทูทางสังคม

คนเลี้ยงวัวชนที่ภูทับเบิกจะมีชมรมของคนเลี้ยงวัวชนโดยเฉพาะ ชื่อว่า “ชมรมคนรักวัว” เป็นชมรมที่คนในชุมชนจัดตั้งขึ้นเพื่อความสะดวกในการติดต่อหากัน เมื่อมีงานที่จะต้องใช้วัวชน เช่น งานวันขึ้นปีใหม่ งานแต่งงาน งานศพ ก็จะมีการติดต่อกัน 3 จังหวัดใหญ่ ๆ คือ จังหวัดเพชรบูรณ์ เลย พิษณุโลก นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายต่าง ๆ ที่เป็นการเชื่อมโยงหลายหลายอาชีพ และความสัมพันธ์เข้าด้วยกัน เช่น อาชีพคนเลี้ยงวัว คนปลูกหญ้า สนามชนวัว ผู้เล่นกีฬาชนวัว รวมไปถึงผู้ชมจากหลากหลายที่

3.3 ทูทางการเงิน

ธุรกิจวัวชนทำให้เกษตรกรผู้เลี้ยงวัวชนมีรายได้และทุนหมุนเวียน จากการขายวัวชน โดยพบว่า ราคาในการขายวัวชน ในช่วงอายุ 6-7 เดือน ตัวผู้สามารถขายได้ตัวละประมาณ 50,000 บาท ถ้าพ่อพันธุ์ดีขายได้สูงสุดประมาณ 100,000 บาทต่อตัว หากวัวชนที่มีความสามารถในการชนที่ดีราคายิ่งสูงขึ้น บางตัวราคาซื้อขายสูงถึง 1,000,000 บาท ซึ่งการทำฟาร์มเลี้ยงวัวชนจะต้องมีทุนทางการเงินที่ต้องจ่ายร่วมด้วย เช่น ทุนสำหรับค่าแรง ค่าอาหาร ค่าจ้างคนงาน เป็นต้น

ในกรณีการนำไปแข่ง บางครั้งเจ้าของวัวต้องพาวัวไปพักก่อน 1 เดือน เพื่อปรับสภาพให้คุ้นชินกับอากาศ มีการเช่าที่พัก ราคาจะอยู่ที่เดือนละ 10,000 บาท ก่อนทำการแข่งขัน ลักษณะของการอยู่จะเป็นในลักษณะรีสอร์ททั่วๆ ไป ซึ่งผู้เลี้ยงก็ไปอยู่กับวัวด้วย ในสนามแข่งขันก็จะมีการจัดร้านอาหารที่อยู่ที่พักให้กับคนไปชมไปเชียร์ และมีการจ่ายค่าค่าธรรมเนียมในการเข้าชมสนามวัวชน ช่วงเช้า 700 บาท และช่วงบ่าย 700 บาท

3.4 ทูทางกายภาพ

ทุนทางกายภาพ คือ โครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญที่จะช่วยสนับสนุนให้เกิดการเลี้ยงวัวชนให้ประสบความสำเร็จ มีดังนี้

1) ถนน แหล่งสำหรับเลี้ยงวัวชนจะต้องมีถนนเข้าไปในฟาร์ม เพราะต้องมีการขนวัวชนเข้า-ออก ขนอาหารวัว ขนคนงานหรือคนเลี้ยงวัว ถ้าจะทำฟาร์มวัวชนต้องถึงแหล่งที่ดินจึงจะเหมาะสม

2) ที่ดิน การจะเลี้ยงวัวชนได้นั้นจะต้องมีที่ดินจำนวนมาก เพราะวัวจะต้องใช้ที่ดินเป็นพื้นที่ในการเดินออกกำลังกาย ที่ดินสำหรับเป็นแหล่งปลูกหญ้าสำรองเพื่อเป็นการรองรับหลังจากหมดฤดูฝน ซึ่งหญ้าเป็นแหล่งอาหารหลักของวัว ทำให้วัวกินอาหารได้เพียงพอ

3) แหล่งน้ำ สำหรับการทำธุรกิจวัวชน ต้องมีน้ำใช้สำหรับทำความสะอาดฟาร์ม ใช้สำหรับอาบน้ำวัว และให้วัวกิน ถ้าหากมีแหล่งน้ำมากจะสามารถใช้ในการเลี้ยงวัวเพียงพอ รวมไปถึงสามารถใช้รดน้ำเลี้ยงหญ้าได้

3.5 ทูทางธรรมชาติ

ชุมชนภูทับเบิกอยู่ในพื้นที่ที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ อากาศเย็นสบายตลอดปี ทำให้พื้นที่แห่งนี้เหมาะแก่การเลี้ยงวัวชน เนื่องจากอาหารของวัวชนสามารถเติบโตได้ดีในสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศในพื้นที่ภูทับเบิก เช่น หญ้าแพงโกล่า หญ้ารูซี่ และหญ้าเนเปียร์ ดังนั้นหญ้าที่ใช้เลี้ยงวัวจึงมาจากในชุมชนเป็นหลัก ยิ่งในช่วงหน้าฝนหญ้าจะขึ้นในปริมาณที่มากทำให้สามารถลดต้นทุนในการซื้อหญ้า แต่ในขณะเดียวกันยังมีการปลูกหญ้าสำหรับเลี้ยงวัวไว้ต่างหากเพื่อสำรองไว้ในวันที่ไม่มีหญ้าเพียงพอ โดยวัวชนเวลากินหญ้าจะใช้วิธีการ

ตัดหญ้าแล้วใส่กระบุงมาให้กินที่คอก นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนพื้นที่เลี้ยงวัวเพื่อให้หญ้าในพื้นที่เดิมได้เติบโต โดยการทยอยให้วัวกินหญ้าจากพื้นที่ที่เตรียมไว้เพื่อให้วัวสามารถย้ายเข้าไปอยู่ได้ ส่วนทางฝั่งเดิมมีการปรับหน้าดิน และนำหญ้ามาปลูกให้มีการเปลี่ยนพื้นที่กันอีกในอนาคต

สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

วัวเป็นสัตว์ที่อยู่คู่กับคนไทยมาเป็นเวลานาน ซึ่งในสมัยก่อนนิยมใช้วัวในการทำเกษตร ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นกีฬาวัวชน เนื่องจากปัจจุบันได้มีการจัดตั้งเป็นบ่อนหลวง หรือสนามชนวัว มีการมีการตัดสินและมีกฎระเบียบอื่น ๆ อีกมากมาย สำหรับขั้นตอนการคัดเลือกสายพันธุ์วัวชน ต้องเป็นวัวที่มีโครงสร้างร่างกายที่แข็งแรง ปีกบิน สูงใหญ่ มีลักษณะเขาใหญ่ กีบเล็กกลมไม่มีโรค ออกใหญ่หลังหนา ลักษณะขาวัวชนต้องแข็งแรง ปลายยอดเขาคี ปลายเขาค้างเข้าไป หรือที่เรียกว่าเขาวง มีใบหน้าสั้น มีใบหูเล็ก ขนสวยสะอาดดูสีของวัวชนให้ตรงตามความชอบ หางสวย มีชันเชิง การเลือกสายพันธุ์ควรเลือกเป็นลูกผสมพ่อแม่มีเชื้อสายวัวชนแท้ ๆ เพราะมีความอดทนสูงในการต่อสู้ ถ้าวัวชนที่มีใบหน้ายาวจะไม่นิยมเลือก

วัวชนมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่ภูทับเบิก ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ทำให้เกิดอาชีพและรายได้จากการเลี้ยงวัวชนโดยรับวัฒนธรรมกีฬาวัวชนจากภาคใต้เข้ามาในชุมชนภูทับเบิก ทำให้เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชน รวมทั้งทำให้เกิดธุรกิจเกี่ยวกับกีฬาชนวัวและธุรกิจบริการอื่น ๆ เป็นห่วงโซ่อุปทาน เช่น การเปิดให้เขาคอกวัวชนแก่ผู้ที่จะนำวัวชนมาเตรียมตัวก่อนลงแข่งขัน การปลูกหญ้าสำหรับขายแก่เจ้าของวัวชนที่เตรียมจะลงแข่งขัน การเปิดร้านค้าบริเวณใกล้เคียงกับสนามเพื่อรองรับผู้ชมที่เดินทางเข้ามาในชุมชนทั้งก่อนวันแข่งขันและในวันที่มีการแข่งขัน การเปิดตลาดนัดขนาดย่อมซึ่งจำหน่ายสินค้าที่เกี่ยวกับวัวชน เป็นต้น

กีฬาชนวัว ในอดีตเป็นเพียงกีฬาท้องถิ่นที่นิยมเล่นกันเฉพาะคนในชุมชน มีความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับวัวชนและช่วยจัดระเบียบทางสังคมผ่านกฎกติกาการแข่งขันแก่คนในชุมชน แต่ปัจจุบันกีฬาชนวัวหรือสนามชนวัวที่ภูทับเบิกกลายเป็น “พื้นที่เชิงพาณิชย์” ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งหลายเข้ามา ส่งผลให้ชุมชนสร้างพื้นที่การค้าและการบริการ เช่น ตลาด ร้านอาหาร ที่พัก ร้านขายอุปกรณ์เกี่ยวกับกีฬาชนวัว นอกจากนี้ช่องทางในการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับตารางการแข่งขัน ในปัจจุบันมีหลากหลายและรวดเร็ว ทำให้กีฬาชนวัวกลายเป็น “ธุรกิจ” ขนาดใหญ่ทั้งในระดับจังหวัด ระดับภาค และระดับประเทศ ดังนั้นกีฬาชนวัวที่ภูทับเบิก จังหวัดเพชรบูรณ์ จึงมีลักษณะของการผสมผสานระหว่าง “พื้นที่ทางความเชื่อ” กับ “พื้นที่เชิงพาณิชย์” ที่เกิดจากการปฏิสังสรรค์ระหว่างคนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวที่เข้ามาอย่างน่าสนใจ

นอกจากนี้ยังพบว่า การใช้ทุนการดำรงชีพของเกษตรกรผู้เลี้ยงวัวชนในพื้นที่ภูทับเบิก ต้องมีสภาพความพร้อมในเรื่องของทุน โดยทุนที่สำคัญสำหรับผู้เลี้ยงวัวชน มีดังนี้ 1) ทุนทางกายภาพ เป็นเรื่องของที่ดินที่ต้องกว้างพอที่จะให้วัวได้เดินออกกำลังกายได้ มีแหล่งน้ำ มีถนนทางเข้าฟาร์มที่ต้องใช้ขนส่ง 2) ทุนทางการเงินในเรื่องค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เช่น ค่าแรง ค่าอาหาร ค่าจ้างคนงาน เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามวัวชนถือว่าเป็นธุรกิจที่

ทำรายได้สู่ต่อผู้เลี้ยง เนื่องจากราคาซื้อขายสูงถึง 50,000-1,000,000 บาทต่อตัว 3) ทูทางสังคม เป็นเรื่องของเครือข่ายที่มีกลุ่มชมรมไว้ใช้ในการติดต่อกันในช่วงเทศกาลหรือช่วงแข่งขัน 4) ทูมนุษย์ เป็นเรื่องของความรู้ทักษะความสามารถของคนเลี้ยงวัว และ 5) ทูธรรมชาติ ในเรื่องของพื้นที่ที่เหมาะสมกับการปลูกหญ้าที่วัวจะพื้นที่ในการกินอาหารและยังช่วยลดต้นทุนในเรื่องของค่าใช้จ่ายอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

เกษตรกรที่ต้องการจะเลี้ยงวัวชนให้กลายเป็นฟาร์มเพื่อนำรายได้มาสู่ครัวเรือนและชุมชนต้องมีทุนการดำรงชีพที่สำคัญ ได้แก่

- 1) ทูทางกายภาพ การเลี้ยงวัวชนต้องใช้ที่ดิน ใช้พื้นที่ในการเลี้ยงค่อนข้างมาก ถนนทางเข้าฟาร์มที่เชื่อมไปจนถึงที่ดิน แหล่งน้ำไว้ทำความสะอาดฟาร์ม สำหรับอาบน้ำวัว สำหรับให้วัวกิน เป็นต้น
- 2) ทูทางธรรมชาติ พื้นที่ฟาร์มต้องมีสภาพภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมในการปลูกหญ้าที่เป็นอาหารหลักของวัวชน จึงทำให้พื้นที่นี้สามารถเลี้ยงวัวชนได้
- 3) ทูทางการเงิน เกษตรกรที่ต้องการจะเลี้ยงวัวชนให้กลายเป็นฟาร์มได้ต้องใช้ต้นทุนสูง ไม่ว่าจะเป็นการใช้เงินลงทุนกับการที่ดินขนาดใหญ่ ลงทุนกับการขุดบ่อน้ำ
- 4) ทูทางสังคม การเลี้ยงวัวชนจะต้องมีเครือข่ายไม่ว่าจะกับกลุ่มคนเลี้ยงวัวชนในหมู่บ้านหรือกับสนามแข่งขัน และสุดท้าย
- 5) ทูมนุษย์ เกษตรกรที่ต้องการจะเลี้ยงวัวชนจะต้องมีความรู้ความสามารถ รู้จักวัว และเข้าใจวัวมากพอสมควร

อย่างไรก็ตามเกษตรกรที่ต้องการจะเลี้ยงวัวชนต้องดูภูมิศาสตร์บริบทพื้นที่ หากพื้นที่ไม่สามารถปลูกหญ้าที่เป็นอาหารวัวชน และมีพื้นที่จำกัด ปริมาณอาหารต่อวันของวัวที่จะไม่เพียงพอ หากต้องการนำเข้าอาหารจากนอกชุมชนก็จะทำให้ต้นทุนการเลี้ยงสูงขึ้นได้

เอกสารอ้างอิง

- จรัญ จันทลักษณ์ และผกาพรรณ สกุลมัน. (2543). *วัวชนกับคนใต้*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันสุวรรณวาจกกสิกรรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชนนิต ศีตสาร. (2554). *ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวัว บนเกาะโคะกูโนะมิยะ*. *jsn Journal*, 1(1), 21 – 41.
- สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2566 เข้าถึงได้จาก <https://www.shorturl.asia/pK3z7>
- ดาวสวัสดิ์ สุขมี. (2545). *ศึกษาความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับกีฬาชนวัวของชาวบ้านจังหวัดสงขลา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ไพศาล ธีระชัย และคณะ. (2548). *การศึกษาแนวทางการเลี้ยงวัวด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนบ้านนาเปาะ ตำบลชาติตระการ อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.

- มูนิเระ เจเต. (2557). การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติบูโด-สุไหงปาดี: กรณีศึกษาชุมชนในตำบลปาลุกาสาเมา อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส (ปริญญาานิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, คณะวิทยาการจัดการ, ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์.
- รัตเกล้า เปรมประสิทธิ์. (2563). รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์การศึกษาคุณภาพชีวิตของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวในพื้นที่ภูทับเบิก จังหวัดเพชรบูรณ์. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร
- รัตเกล้า เปรมประสิทธิ์. (2566). การใช้ทุนการดำรงชีพเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว: กรณีศึกษาพื้นที่ภูทับเบิก อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารปาริชาติ*, 36(4), 142 – 160. สืบค้นเมื่อ 17 พฤศจิกายน 2566 เข้าถึงได้จาก <https://www.shorturl.asia/DNyXU>
- วรวิทย์ โธมรัตน์. (2549). *ทุนทางสังคมกับการจัดการสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ : มิสเตอร์ก๊อปปี (ประเทศไทย).
- วศิน ปัญญาอุตรตระกูล วารัตต์ มัธยมบุรุษ และณัฐชัย อำทอง. (2561). *พัฒนาการและแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนบนพื้นที่สูงภูมิลและพื้นที่เชื่อมโยง*. พิษณุโลก: รัตนสุวรรณการพิมพ์
- วิจิตร พุ่มพวง. (2537). *วัฒนธรรมกีฬาชาวบ้านจังหวัดสงขลา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิเชียร ณ นคร. (2545). *มรดกวัฒนธรรมทักษิณ*. นครศรีธรรมราช: สถาบันราชภัฏ นครศรีธรรมราช.
- วิศัลย์ โฆษิตานนท์. (2560). *ชนเผ่าม้ง บ้านเข็กน้อย*. สืบค้นเมื่อ 8 มกราคม 2566, เข้าถึงได้จาก <https://www.shorturl.asia/FlbK1>
- อาคม เดชทองคำ. (2543). *หัวเข็กว้าวชน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.